

Alicja Kuczyńska*

PLEĆ PSYCHOLOGICZNA A ASERTYWNOŚĆ W BLISKICH ZWIĄZKACH

Jednym z podstawowych kryteriów optymalnego życia (Rosenhan, Seligman 1994) i jego wysokiej jakości (Straś-Romanowska 2005) jest posiadanie satysfakcjonujących relacji z innymi ludźmi, zwłaszcza ludźmi znaczącymi. Zdaniem wielu badaczy (Alberti, Emmos 1982, 2007; Sęk 1988, Beisert, Pasikowski, Sęk 1991, Poprawa 1998, 2000; Wojciszke 2009) wśród czynników, które sprzyjają zadowoleniu ze stosunków z innymi ważną rolę odgrywać może asertywność. Potocznie asertywność utożsamiana jest ze zdolnością dbania o własne wartości i przekonania oraz z gotowością do powiedzenia „nie” – bez naruszania praw czy godności innych w sytuacjach, które temu zagrażają (por.: Król-Fijewska 2005). W psychologii asertywność była rozumiana między innymi jako adekwatne wyrażanie pozytywnych i negatywnych emocji, jako zdolność, dyspozycja, właściwość osobowości, ale również jej funkcja, a także zasób (Sęk 1988, Rajang 2008). W niniejszym artykule przyjęto definicję zaproponowaną przez Sęk (1988, s. 795), która proponuje rozumieć asertywność jako „zespół umiejętności o charakterze kompetencji osobowości, wyznaczających zachowania w sytuacjach interpersonalnych, których celem jest realizacja cenionych wartości osobistych i pozaosobistych, rozwój i obrona pozytywnego obrazu własnej osoby i samoakceptacja”. Umiejętności te dotyczą kompetencji interpersonalnych, ekspresyjnych oraz zadaniowych. Biorąc pod uwagę fakt, że umiejętności te kształtowane są w toku uczenia się i zdobywania doświadczeń życiowych, mogą się różnić u różnych osób (Sęk 1988), że nie ma jednoznacznych dowodów na to, by asertywność była stałą transsytuacyjną tendencją (Rajang 2008, za: Rich i Schroeder 1976), a także uwzględniając wielowymiarowość i zmienność asertywności (Poprawa 2000), kuszące staje się pytanie o to, *jakie postępowanie kobiet i mężczyzn w bliskich związkach jest uznawane za asertywne oraz jak często osoby tworzące parę rzeczywiście tak się tak zachowują*.

* **Alicja Kuczyńska** – doktor habilitowany nauk humanistycznych w zakresie psychologii, profesor nadzwyczajny, Uniwersytet Zielonogórski; zainteresowania naukowe: psychologia kliniczna i społeczna; e-mail: alicja.kuczynska@op.pl

wują. Pytanie to jest tym bardziej interesujące, że większość dotychczasowych badań nad asertywnością dotyczy postępowania ludzi wobec obcych, znajomych lub przełożonych. Relacje intymne należą do najważniejszych (Epstein 1990, Wojciszke 1993/2010), choć najbardziej kosztownych (Kuczyńska 1998). Z tego powodu można przypuszczać, że za postępowanie asertywne uznane będą inne specyficzne dla takiej relacji zachowania, które mają znacznie mniejszą szansę wystąpienia w innych układach społecznych, jak również zachowania uznane za typowo asertywne w innych relacjach nie będą za takie uznawane w związkach intymnych.

Przyjęcie zaproponowanej przez Sęk (1988) definicji asertywności oraz uwzględnienie dotychczasowych wyników badań (m.in. Beisert i współautorzy 1991) wiąże się z uwzględnieniem i uznaniem znaczenia procesu socjalizacji dla kształtowania się umiejętności asertywnych. Proces ten sprzyja kształtowaniu się zadaniowych umiejętności asertywnych u mężczyzn i interpersonalnych, a nade wszystko kompetencji emocjonalnych u kobiet. Biorąc pod uwagę fakt, że kierunek tego procesu nierozłącznie związany jest ze społecznymi definicjami kobiecości i męskości, można przypuszczać, że to właśnie płęć psychologiczna będzie bardziej decydować o nabywanych umiejętnościach niż płęć biologiczna. Warto więc zadać sobie pytanie *jakie znaczenie dla częstości podejmowania zachowań asertywnych kobiet i mężczyzn ma płęć psychologiczna?*

Chociaż wszystkie naukowe definicje asertywności wyraźnie podkreślają konieczność zadbania o prawa i godność innych, często granice te nie są jasno ustalone zarówno przez osoby prezentujące takie zachowania, jak i ich odbiorców. Jasności tych granic nie sprzyjają także stereotypy płciowe. Stąd istotne wydaje się poznanie konsekwencji podejmowania przez kobiety i mężczyzn zachowań świadczących o asertywności, które prezentują oni wobec swoich partnerów i partnerek intymnych związków. Innym słowy, warto odpowiedzieć na pytanie: *czy i jaka istnieje zależność między częstością prezentowania zachowań asertywnych a zadowoleniem z bliskiego związku?*

Metoda

Projekt badań zatytułowany „Płęć psychologiczna a asertywność w bliskich związkach” został zrealizowany w Instytucie Psychologii Uniwersytetu Wrocławskiego w ramach seminarium magisterskiego A. Kuczyńskiej. W jego rezultacie powstały dwie prace magisterskie przygotowane przez A. Rogórz (2013) i A. Światły (2013) oraz niniejszy artykuł. Należy zaznaczyć, że zamieszczone w artykule tabele od 2 do 6 stanowią bezpośrednią lub nieco zmodyfikowaną wersję tabel zamieszczonych w pracy A. Rogórz (2013).

Osoby badane

W celu udzielenia odpowiedzi na sformułowane pytania przeprowadzono badania w grupie 120 osób (60 par), które pozostawały ze sobą w formalnym (24 pary) bądź nieformalnym (36 par) intymnym związku od co najmniej 1 roku. Osoby badane mieściły się w wieku od 18 do 36 lat (średnia wieku kobiet wynosiła 25 lat, a mężczyzn 27 lat). Najwięcej osób, bo 60,8% posiadało wykształcenie średnie, 31,7% wyższe, a 7,5% zawodowe. Średni czas trwania związku wynosił około 55 miesięcy. Staż 55% związków mieścił się w przedziale od 1 roku do 4 lat i 11 miesięcy, 18,3% w przedziale od 5 lat do 9 lat i 11 miesięcy, dwie pary charakteryzowały się dłuższym niż 15 lat czasem trwania swojego związku. Badania miały charakter dobrowolny i anonimowy. Osoby rekrutowano w województwach dolnośląskim i wielkopolskim, za pomocą techniki śnieżnej kuli. Zadaniem osób badanych było indywidualne wypełnienie trzech kwestionariuszy służących do oceny płci psychologicznej, poziomu asertywności oraz zadowolenia z intymnej relacji.

Narzędzia

Do oceny poziomu kobiecości i męskości badanych osób oraz określenia typu płci psychologicznej, którym osoby te się charakteryzują użyto Inwentarza Płci Psychologicznej A. Kuczyńskiej (1992a, 1992b). Podstawą teoretyczną narzędzia jest koncepcja schematów płciowych S. L. Bem (1988, 2000), w której płeć psychologiczna rozumiana jest jako „spontaniczna gotowość do posługiwania się wymiarem płci w odniesieniu do siebie i świata” (Kuczyńska 1992a, s. 5). Składa się ono z 35 cech, z których 15 odnosi się do pomiaru kobiecości, 15 do oceny męskości, a 5 ma charakter buforowy. Osoby badane ustosunkowywały się do nich na 5-stopniowej skali. Poziom kobiecości i męskości odpowiada sumie zadeklarowanych przez osobę daną punktów na każdej ze skal.

Ze względu na fakt, że istniejące na polskim rynku narzędzia do pomiaru asertywności dotyczą asertywności w ogóle i nie uwzględniają specyfiki relacji, jaką jest związek intymny, postanowiono skonstruować własne narzędzie, tj. Kwestionariusz Umiejętności Asertywnych w Związku. Na podstawie analizy literatury przedmiotu, pozycji zawartych w istniejących testach oraz przeprowadzanych w ramach zajęć dydaktycznych dyskusji na temat asertywności w bliskich związkach, w których brało udział 41 studentów III i IV roku psychologii, wygenerowano 54 stwierdzeń odzwierciedlających te umiejętności. Studentów biorących udział w dyskusji proszono o podanie najbardziej typowych sposobów postępowania kobiet i mężczyzn wobec ich partnerów i partnerek, które świadczyć by mogły o ich asertywności. Okazało się, że propozycje podane przez studentów dotyczyły nie tylko zachowań

bezpośrednio świadczących o asertywności osób, które takie zachowania prezentują, ale także zachowań czy sposobów postępowania, których powinno być jak najmniej, jeśli osoba je prezentująca miałaby być uznana za asertywną. Po odrzuceniu stwierdzeń o podobnym znaczeniu przygotowano eksperymentalną wersję narzędzia, obejmującą 33 stwierdzenia. Na podstawie analizy czynnikowej głównych składowych z rotacją varimax oraz analiz rzetelności czterech wyłonionych czynników, ostateczna wersja kwestionariusza objęła 21 stwierdzeń. Wyłonione czynniki (patrz: tabela 1) charakteryzują się dobrą rzetelnością. Alfa Cronbacha czynnika I nazwanego „wyrażaniem próśb i oczekiwań” wynosi 0,86 i obejmuje 8 stwierdzeń. Czynniki II – „unikanie konfliktów i krytyki” – obejmuje 7 stwierdzeń, a jego rzetelność wynosi 0,75. Czynniki III i IV zawierają po trzy stwierdzenia. Rzetelność czynnika III, nazwanego „swobodnym wyrażaniem krytycznych opinii” wynosi 0,72, zaś czynnika IV nazwanego „nadmierną uległością” – 0,66. Kwestionariusz wyjaśnia 55,8% wariancji zmiennych. Zadaniem osób badanych było określenie na skali od 1 (nigdy, 0% czasu) do 5 (zawsze, 100% czasu), jak często zdarza się im postępować wobec partnera w sposób opisany w każdym stwierdzeniu kwestionariusza. Treściowa zawartość czynników potwierdziła wcześniejsze spostrzeżenia. Dwa z wyłonionych czynników świadczyć mogą bezpośrednio o asertywności (chodzi tu o czynnik I i III), a dwa pozostałe (czyli czynniki II i IV) wskazują na to, jak nie powinny się zachowywać wobec siebie osoby tworzące związek, jeśli mianoby uznać je za asertywne. Podsumowując, za osoby asertywne można uznać osoby, które uzyskają wysokie wyniki w skalach mierzących czynniki I i III oraz niskie na skalach mierzących czynniki II i IV.

Satysfakcję z relacji mierzono Kwestionariuszem Miłości B. Wojciszke (1995/2009), którego podstawą teoretyczną jest trójkątna teorii miłości Sternberga (1988). Kwestionariusz zawiera 36 twierdzeń, do których badani ustosunkowywali się na 7-stopniowej skali. Twierdzenia tworzą trzy czynniki odpowiadające głównym składnikom miłości: Intymności, Namietności i Zobowiązań. O ich sile świadczy suma punktów na każdej ze skal.

Dodatkowo, do powyższych metod dołączono metryczkę, dzięki której pozyskiwano dane na temat płci, wieku i wykształcenia osób badanych, a także charakteru (formalny/nieformalny) i czasu trwania ich związku.

Tabela 1

Czynniki asertywności oraz definiujące je stwierdzenia

Czynnik 1. wyrażanie próśb i oczekiwań	Informować partnera o swoim niezadowoleniu z powodu jego zachowania
	Prosić partnera, aby zrobił coś za Ciebie
	Odmówić Jego prośbie, jeśli nie jest Ci to na rękę
	Poprosić partnera o coś, czego on nie lubi
	Zwracać uwagę partnerowi, gdy nie zrobił czegoś, czego od niego oczekiwałaś
	Poprosić partnera by zrezygnował dla Ciebie z pójścia gdzieś, gdzie chciał iść
	Pokłócić się z powodu tego, że partner nie zrobił czegoś, do czego się zobowiązał
	Pokłócić się z partnerem z powodu jego niewłaściwego Twoim zdaniem zachowania
Czynnik 2. unikanie konfliktów i krytyki	Nie mówić o swoich żalach, by go nie rozzłościć
	Unikać dyskusji na niewygodne dla Ciebie tematy
	Wściekać się, gdy partner Cię krytykuje
	Robić coś dla partnera dla świętego spokoju
	Robić wszystko, by uniknąć awantur
	Unikać mówienia o sobie z obawy przed krytyką partnera
	Nie mówić partnerowi, że w danej sytuacji Cię zawiódł
Czynnik 3. swobodne wyrażanie krytycznych opinii	Nie zgadzać się na jakieś rozwiązanie, które Ci nie odpowiada
	Szczerze przedstawiać partnerowi swoją niepochebną opinię o jakimś jego dokonaniu
	Zwracać uwagę partnerowi, gdy masz wrażenie, że nie liczy się z Tobą
Czynnik 4. nadmierna uległość	Godzić się z tym, że partner Cię obraził
	Wybaczyć partnerowi, gdy Cię uderzył
	Nie reagować na pogardliwe uwagi partnera

Rezultaty

1. Jak często kobiety i mężczyźni podejmują wobec swoich partnerów i partnerek zachowania świadczące o asertywności?

W tabeli 2 przedstawiono wyniki statystyk opisowych kobiet i mężczyzn, dotyczące każdego z wyróżnionych czynników asertywności. Ponieważ analizy

danych testem Kołmogorowa-Smirnowa wykazały, że skala unikania konfliktów i krytyki u kobiet oraz nadmierna uległość u mężczyzn nie są zbliżone do rozkładu normalnego, w dalszych analizach zdecydowano się na wykorzystanie nieparametrycznych testów statystycznych. W celu sprawdzenia, czy partnerki różniły się od swoich partnerów pod względem częstości podejmowani wobec swoich partnerów zachowań świadczących o asertywności, przeprowadzono analizy testem Wilcoxon (tabela 2).

Tabela 2

Statystyki opisowe dla skal asertywności badanych kobiet i mężczyzn oraz wyniki porównania testem Wilcoxon

Skala	Osoba w związku	Średnia	Odchylenie standardowe	Wynik testu Z	Poziom istotności
Wyrażanie próśb i oczekiwań	Partnerka	2,91	0,72	4,01	0,001
	Partner	2,50	0,71		
Unikanie konfliktów i krytyki	Partnerka	2,46	0,74	1,51	0,130
	Partner	2,54	0,71		
Swobodne wyrażanie krytycznych opinii	Partnerka	3,51	0,83	2,84	0,005
	Partner	3,04	0,97		
Nadmierna uległość	Partnerka	1,60	0,67	4,86	0,001
	Partner	2,45	1,01		

Rezultaty tych analiz wykazały, że kobiety deklarują częstsze wyrażanie próśb i oczekiwań oraz krytycznych opinii wobec swoich partnerów niż mężczyźni. Ci zaś charakteryzują się wyższą niż kobiety częstością prezentowania wobec swoich partnerek nadmiernej uległości. Dodatkowo sprawdzono także, czy zachowania kobiet i mężczyzn są ze sobą związane. Wyniki analizy korelacji Spearmana wykazały (tabela 3), że poza grupą zachowań związanych ze swobodnym wyrażaniem krytycznych opinii, zachowania kobiet i mężczyzn są ze sobą niezbyt mocno, ale istotnie związane.

Tabela 3

Współczynniki korelacji rho-Spearmana pomiędzy asertywnością partnerek i partnerów

Skala	Rho-Spearmana
Wyrażanie próśb i oczekiwań	0,36*
Unikanie konfliktów i krytyki	0,42*
Swobodne wyrażanie krytycznych opinii	0,21
Nadmierna uległość	0,28*

* $p < 0,05$

Sprawdzono także, czy zachodzą istotne statystycznie związki pomiędzy wiekiem osób badanych, poziomem ich wykształcenia oraz czasem trwania związku a poziomem ich asertywności. Jedyną słabą, ale istotną zależność ($\rho = 0,28$) zaobserwowano pomiędzy wiekiem mężczyzn a ich swobodnym wyrażaniem krytycznych opinii. Im byli oni młodszy, tym częściej deklarowali takie postępowanie wobec swoich partnerek. Sprawdzono także, czy na asertywne zachowania kobiet i mężczyzn ma wpływ rodzaj związku. Wyniki testu U Manna-Whitneya dla całej badanej grupy nie wykazały takiego wpływu. Jednakże analizy szczegółowe dla każdej z płci dowiodły wpływu charakteru związku na nadmierną uległość mężczyzn w związkach nieformalnych ($p = 0,031$). Wyższą uległość deklarują mężczyźni pozostający w związkach nieformalnych. Warto przy tym zaznaczyć, że są oni istotnie statystycznie młodszy od mężczyzn związanych węzłem małżeńskim.

2. Jaką rolę odgrywa płeć psychologiczna w częstości podejmowania przez kobiety i mężczyzn zachowań asertywnych wobec swoich partnerów i partnerek?

W celu udzielenia odpowiedzi na to pytanie przeanalizowano: związki pomiędzy poszczególnymi rodzajami zachowań świadczących o asertywności a poziomem kobiecości i męskości badanych osób, porównano częstość zachowań podejmowanych przez kobiety i mężczyzn o różnym typie płci psychologicznej, a także sprawdzono, czy na tę częstość ma wpływ typ płci psychologicznej partnerów i partnerek.

Rezultaty analizy korelacji rho-Spearmana (tabela 3) wykazały, że częstość prezentowania zachowań asertywnych zależy niezbyt mocno, ale istotnie jedynie od poziomu męskości, jakim charakteryzowały się badane kobiety i mężczyźni.

Tabela 4

Zależności pomiędzy poziomem kobiecości i męskości kobiet i mężczyzn a deklarowaną przez nich częstością podejmowania zachowań asertywnych

Zmienne	Wyrażanie próśb i oczekiwań	Unikanie konfliktów i krytyki	Nadmierna uległość	Swobodne wyrażanie krytycznych opinii
Poziom kobiecości partnerki	-0,13	-0,17	-0,15	0,16
Poziom męskości partnerki	0,35*	0,09	0,08	0,04
Poziom kobiecości partnera	-0,03	0,16	-0,15	0,18
Poziom męskości partnera	0,28*	-0,17	0,36*	0,11

* $p < 0,05$

Okazało się, że im był on wyższy (wyniki ze skali męskości IPP), tym większą częstość podejmowania zachowań z grupy wyrażania próśb i oczekiwań wobec swoich partnerów i partnerek deklarowały badane osoby (kobiety i mężczyźni). Poziom męskości mężczyzn związany był również większą deklarowaną częstością zachowań nadmiernej uległości.

W celu sprawdzenia wpływu typu płci psychologicznej, jakim charakteryzowały się osoby badane na częstość podejmowania przez nie zachowań świadczących o asertywności, wykorzystano test Kruskala-Wallisa (tabela 4 i 5). Zanim jednak przedstawione zostaną wyniki tych analiz, należy wskazać liczebność badanych osób w zależności od typu płci psychologicznej. Kobięcą płcią psychologiczną charakteryzuje się 26 (43,3%) kobiet i 6 mężczyzn (10%); męską – 6 kobiet (10%) i 16 mężczyzn (26,7%); androgyniczną 23 kobiety (38,3%) i 29 mężczyzn (48,3%), a nieokreśloną 5 kobiet (8,3%) i 9 mężczyzn (15%).

Tabela 5

Statystyki opisowe czynników asertywności kobiet w zależności od typu płci psychologicznej

Czynnik	Płeć psychologiczna	Średnia	Odchylenie standardowe	Chi-kwadrat	Poziom istotności
Wyrażanie próśb i oczekiwań	Nieokreślona	3,05	0,48	2,80	0,432
	Męska	3,85	1,04		
	Kobieca	2,64	0,54		
	Androgyniczna	2,95	0,67		
Unikanie konfliktów i krytyki	Nieokreślona	3,31	0,82	3,84	0,262
	Męska	2,55	0,28		
	Kobieca	2,27	0,73		
	Androgyniczna	2,45	0,72		
Swobodne wyrażanie krytycznych opinii	Nieokreślona	3,47	1,15	6,56	0,087
	Męska	4,33	0,84		
	Kobieca	3,42	0,74		
	Androgyniczna	3,39	0,78		
Nadmierna uległość	Nieokreślona	1,67	0,75	1,23	0,747
	Męska	1,50	0,59		
	Kobieca	1,54	0,63		
	Androgyniczna	1,68	0,76		

Tabela 6

Statystyki opisowe czynników asertywności mężczyzn w zależności od typu płci psychologicznej

Czynnik	Płeć psychologiczna	Średnia	Odchylenie standardowe	Chi-kwadrat	Poziom istotności
Wyrażanie próśb i oczekiwań	Nieokreślona	2,65	0,97	1,97	0,579
	Męska	2,66	0,82		
	Kobieca	2,00	0,65		
	Androgyniczna	2,48	0,52		
Unikanie konfliktów i krytyki	Nieokreślona	2,37	0,66	1,27	0,736
	Męska	2,42	0,64		
	Kobieca	2,69	0,64		
	Androgyniczna	2,62	0,78		
Swobodne wyrażanie krytycznych opinii	Nieokreślona	2,63	0,73	6,48	0,090
	Męska	3,48	0,95		
	Kobieca	3,00	1,33		
	Androgyniczna	2,94	0,91		
Nadmierna uległość	Nieokreślona	2,41	1,16	3,31	0,954
	Męska	2,31	1,09		
	Kobieca	2,39	1,31		
	Androgyniczna	2,55	0,88		

Wyniki analiz pokazały, że typ płci psychologicznej ma jedynie słaby wpływ (na poziomie tendencji) na różnicowanie częstości podejmowania przez kobiety i mężczyzn zachowań zawartych w czynniku III, związanych z wyrażaniem krytycznych opinii. Najczęściej zachowania takie prezentują męskie kobiety. Pozostałe kobiety deklarują mniejszą i podobną do siebie częstość podejmowania tego rodzaju zachowań. Podobnie można zinterpretować wyniki uzyskanych badań, odnoszące się do mężczyzn. Jedynie mężczyźni nieokreśleni płciowo prezentują te zachowania rzadziej niż pozostali.

Analiza znaczenia typów płci psychologicznej partnera na częstość podejmowanych wobec nich zachowań nie wykazała istotnych zależności. Płeć psychologiczna kobiet nie ma żadnego wpływu na częstość prezentowania zachowań asertywnych przez mężczyzn. Natomiast typ płci psychologicznej mężczyzn ma jedynie słaby wpływ (o charakterze tendencji $p = 0,090$) na częstość wyrażania negatywnych opinii przez kobiety. Najwięcej tego rodzaju zachowań kobiety prezentują wobec kobiecych partnerów.

3. Czy i jaka istnieje zależność między częstością prezentowania zachowań asertywnych a zadowoleniem z bliskiego związku?

W celu udzielenia odpowiedzi na to pytanie przeprowadzono analizę korelacji Spearmana, której wyniki zaprezentowano w tabeli 7. W tabeli 6 przedstawiono podstawowe statystyki opisowe składników miłości badanych kobiet i mężczyzn.

Tabela 7

Statystyki opisowe składników miłości kobiet i mężczyzn oraz rezultaty testu t-Studenta

Składniki miłości	Kobiety		Mężczyźni		t-Studenta	Poziom istotności
	średnia	odchylenie standardowe	średnia	odchylenie standardowe		
Intymność	67,93	12,41	69,28	11,45	0,052	0,744
Namiętność	64,23	13,44	69,28	12,11	-2,166	0,032
Zobowiązanie	63,48	11,27	65,45	10,83	-0,981	0,329
Suma	195,72	30,51	202,63	29,25	-1,267	0,747

Tabela 8

Korelacje rho-Spearmana pomiędzy składnikami miłości a częstością podejmowanych zachowań

Czynniki asertywności	Składniki miłości kobiet		Składniki miłości mężczyzn		
	Intymność	Namiętność	Intymność	Namiętność	Zobowiązania
Wyrażanie próśb i oczekiwań K	-,29*	-,45*	-,38*		
Unikanie konfliktów i krytyki K	-,48*		-,38*	-,30*	
Nadmierna uległość K	-,30*			-,32*	-,42*
Wyrażanie próśb i oczekiwań M			-,32*	-,42*	-,49*

* $p < 0,05$

Wyniki przeprowadzonej analizy są dość zaskakujące. Okazało się bowiem, że zachowania bezpośrednio wskazujące na asertywne umiejętności badanych osób, do których zaliczyć można wyrażanie próśb i oczekiwań przez kobiety są negatywnie związane z deklarowanym przez nie poziomem intymności i namiętności, a także poziomem intymności ich partnerów. Również częstsze prezentowanie przez mężczyzn tego rodzaju zachowań wiąże się istotnie z mniejszą intymnością, namiętnością i poczuciem zobowiązania wobec partnerek. Nadmierna uległość prezentowana przez kobiety związana jest z mniejszym poczuciem ich zadowolenia z poziomu utrzymywanej intymności oraz niższą oceną namiętności i poczucia zobowiązań u ich partnerów. Natomiast w im mniejszym stopniu kobiety unikają konfliktów i krytyki w stosunku do swoich partnerów, tym wyżej oceniają poziom intymności w swoich związkach; także mężczyźni oceniają lepiej swoje intymne relacje z partnerkami w ramach wszystkich trzech badanych wymiarów miłości. Zachowania związane z krytycznym wyrażaniem opinii nie mają istotnego związku z deklarowanym przez kobiety i mężczyzn zadowoleniem z ich intymnej relacji.

Dyskusja wyników

Przeprowadzone badania miały na celu bliższe przyjrzenie się rozumieniu asertywności jako sposobu na uzyskanie dobrego mniemania o sobie oraz szczęścia wynikającego z kontroli relacji interpersonalnych, w którym to procesie ważną rolę odgrywać może płeć psychologiczna.

Sformułowano trzy główne pytania. Pierwsze dotyczyło rozumienia samej asertywności w bliskich związkach oraz częstości prezentowania takich zachowań przez kobiety i mężczyzn, drugie wiązało się z poznaniem roli, jaką odgrywa płeć psychologiczna w podejmowaniu tego typu zachowań, a trzecie konsekwencji, jakie wynikają z podejmowania zachowań, które świadczyć mogą o asertywności osoby, która zachowania te prezentuje.

Wyniki badań pozwoliły na wyłonienie czterech grup zachowań świadczących o asertywności osób, które je prezentują. Wiążą się one z wyrażaniem próśb i oczekiwań oraz negatywnych opinii, których częste podejmowanie świadczy o asertywności, a także z unikaniem konfliktów i nadmierną uległością, których rzadka prezentacja może dowodzić asertywności osób podejmujących takie zachowania. Biorąc pod uwagę ewolucyjne koncepcje doboru w pary (Buss 2003, Griskevicius i in. 2006), społeczne definicje kobiecości i męskości oraz związane z nimi stereotypy płciowe (Boski 1999, Mandal 2003, Miluska 1999, 2002; Deaux, Kite 2002) oraz społeczno-strukturalną koncepcję wyjaśniającą różnice płciowe (Eagly 1987) można było przewidywać, że kobiety częściej będą wyrażały wobec swoich partne-

rów prośby i oczekiwania, częściej będą nadmiernie uległe i unikające konfliktów z partnerem niż mężczyźni. Ci zaś częściej niż ich partnerki powinny wyrażać negatywne opinie. Jednakże okazało się, że to kobiety nie tylko częściej wyrażają swoje prośby i oczekiwania, ale także negatywne opinie i rzadziej bywają nadmiernie uległe. Wyniki te można interpretować na kilka spójnych ze sobą sposobów. Po pierwsze, chociaż ewolucyjnie bardziej pożądanym zachowaniem dla kobiet jest uległość czy konformizm niż podejmowanie zachowań imponujących czy konfrontacyjnych (Buss 2003, Giskevicius i inni 2006), to jednocześnie wyraźnie wskazuje się na to, że o ostatecznym wyborze partnera i utrzymaniu związku decydują bardziej kobiety niż mężczyźni (Buss 2001, Knox 1984). Po drugie, podporządkowane mężczyznom zachowania kobiet wynikają zdaniem Eagly (1987) ze słabszej pozycji kobiet w strukturach społecznych. Zachowania te mogą się zmienić wówczas, gdy ich pozycja będzie bardziej podobna do pozycji, którą zajmują mężczyźni (por.: Eagly i Wood 1999, Mandal 2008). Chociaż pozycja kobiet w Polsce wciąż jest jeszcze słabsza od pozycji mężczyzn, w ostatnich kilkudziesięciu latach zaszło wiele korzystnych zmian, umożliwiających kobietom uzyskanie znacznie większej niezależności od mężczyzn niż miała ona miejsce wcześniej. Po trzecie, zachodzące zmiany społeczno-kulturowe mogą być bardziej widoczne w bliskich, intymnych relacjach niż w obszarze innych stosunków międzyludzkich. Wciąż bowiem relacje takie w znacznej mierze decydują o poczuciu szczęścia i ogólnej satysfakcji życiowej (Epstein 1990, Wojciszke 1995, 2009) i wiążą się z wypracowywaniem specyficznych strategii postępowania w ramach funkcjonowania każdej pary (Kuczyńska 1998, Corey, Schneider-Corey 2000), które często wybiegają poza stereotypy. No i w końcu, większą częstość wyrażania nie tylko prośb i oczekiwań, ale także negatywnych opinii można tłumaczyć wyższymi niż u mężczyzn interpersonalnymi, zwłaszcza ekspresyjnymi kompetencjami kobiet (Beisert i in. 1991, Dziurawicz-Kozłowska 2002, Wojciszke 2010). Próbując odnieść uzyskane wyniki do wcześniejszych badań, to właściwie można jedynie wziąć pod uwagę badania Rys (2012). Ich autorka bowiem badała również asertywność w bliskich związkach, a dokładniej w małżeństwach. Jednakże średnia wieku badanych przez nią osób była wyższa niż naszej grupy. Posługiwała się ona również innymi miarami asertywności. Niemniej jednak, biorąc pod uwagę, że w przeprowadzonych przez nią badaniach kobiety okazały się bardziej asertywne w kontaktach osobistych, to wyniki zaprezentowanych w niniejszym artykule badań własnych potwierdzają ten rezultat.

Nieoczekiwane rezultaty uzyskano także w ramach odpowiedzi na pytanie o rolę płci psychologicznej w podejmowaniu zachowań świadczących o asertywności. Przyjmując zaproponowaną przez Sęk (1988) definicję aser-

tywności oraz założenie, że kształtuje się ona w procesie uczenia i zdobywania doświadczeń, przypuszczano, że ze względu na fakt, że w procesach tych istotną rolę odrywają czynniki społeczno-kulturowe, asertywność będzie zależała od płci psychologicznej. Przypuszczenia te wspierają wyniki badań Beisert i współpracowników (1991) oraz omówione przez Dziurawicz-Kozłowską (2002) wyniki badań amerykańskich badaczy, które sugerują stereotypowy rozwój wzorca asertywności (zwłaszcza wśród adolescentów i młodych dorosłych). W zaprezentowanych w niniejszym artykule badaniach płęć psychologiczna okazała się mieć znacznie mniejsze niż zakładano. Co prawda, poziom męskości był słabo, ale istotnie związany z częstością prezentowania przez kobiety i mężczyzn próśb i oczekiwań, to (poza nadmierną uległością mężczyzn) podobnie jak kobiecość, nie odgrywał on roli w częstości podejmowania innych zachowań świadczących o asertywności badanych osób. Także analiza wpływu typu płci psychologicznej nie wykazała żadnych istotnych zależności. Jednym słowem, zaprezentowane wyniki badań sugerują, że znacznie większe znaczenie dla częstości podejmowania przez kobiety i mężczyzn zachowań świadczących o asertywności ma płęć biologiczna niż psychologiczna. Rezultaty te można wyjaśnić w dwojaki sposób. Pierwszy wiąże się ze społeczno-kulturowymi zmianami, o których pisano wcześniej, a które prowadzą do zmniejszenia polaryzacji płciowej w naszym kraju. Drugie wyjaśnienie ma charakter metodologiczny. Z jednej strony rezultaty te mogą wynikać z niezbyt licznej grupy osób badanych (zwłaszcza w przypadku analizowania znaczenia typów płci psychologicznej dla częstości podejmowania zachowań świadczących o asertywności), z drugiej zaś z przyjętych ponad 20 lat temu norm określania typów płci psychologicznej albo mniejszej trafności zrekonstruowanych w użytym narzędziu definicji kobiecości i męskości, które mogły w tym czasie ulec zmianie.

Ostatni podjęty w badaniach problem dotyczył wpływu podejmowania zachowań świadczących o asertywności na zadowolenie z intymnej relacji. Wyniki badań w większości potwierdziły wcześniejsze przypuszczenia, zwłaszcza w odniesieniu do kobiet. Rzeczywiście, im rzadziej kobiety prezentują wobec swoich partnerów i partnerek zachowania nadmiernej uległości i rzadziej unikają konfliktów, tym bardziej one same są zadowolone z intymnej relacji, w jakiej pozostają ze swoimi partnerami, jak również ich partnerzy lepiej oceniają satysfakcję za swoich związków. Zaskakujący jest natomiast negatywny związek pomiędzy częstością wyrażania próśb i oczekiwań a zadowoleniem z relacji. Im częściej zachowania takie prezentują kobiety, to tym mniejszą odczuwają intymność i namiętność w swoim związku, a także mniejszą intymność odczuwają mężczyźni. Im częściej mężczyźni prezentują takie zachowania wobec swoich partnerek, tym niżej oceniają oni

odczuwaną przez siebie intymność, namiętność i zaangażowanie. Dość trudno wyjaśnić ten wynik, zwłaszcza że definiujące ten czynnik zachowania były uznane przez osoby uczestniczące w konstrukcji narzędzi jako pozytywne. Może więc chodzi jedynie o to, że i kobiety, i mężczyźni (a nawet zwłaszcza oni) uważają, że ich partnerzy i partnerki powinny domyślać się, jakie oni mają oczekiwania, a bezpośrednie komunikowanie tychże oczekiwań może być traktowane jako zło konieczne i wyrażające niezadowolenie z owej niedomyślności partnerów i partnerek.

Podsumowując, chociaż przeprowadzone badania mają swoje słabości, pozwoliły jednak na dowiedzenie złożoności zjawiska, jakim jest asertywność zachowań, na podstawie których jest ona szacowana w bliskich związkach. Ukazały także konsekwencje ich podejmowania przez kobiety i mężczyzn dla ich zadowolenia z intymnej relacji. Wskazały również na konieczność zrewidowania definicji kobiecości i męskości jako podstawy narzędzia do oceny płci psychologicznej.

Literatura

- ALBERTI R., EMMONS M. (2007), Asertywność. Sięgaj po to, czego chcesz, nie raniąc innych, GWP, Gdańsk, s. 17-28; 168-174.
- BEISERT M., PASIKOWSKI T., SĘK H. (1991), Asertywność jako ważny zespół kompetencji życiowych, [w:] *Twórczość i kompetencje życiowe a zdrowie psychiczne*, red. H. Sęk, Wydawnictwo UAM, Poznań, s. 51-68.
- BEM S. L. (1988), Androgynia psychiczna a tożsamość płciowa, [w:] *Psychologia i życie*, P. G. Zimbardo i F. L. Ruch, PWN, Warszawa.
- BEM S. L. (2000), Męskość-Kobiecość. O różnicach wynikających z płci, GWP, Gdańsk, s. 101-105; 129-152.
- BOSKI P. (1999), Męskość – Kobiecość jako wymiar kultury. Przegląd koncepcji i badań, [w:] *Kobiecość – męskość w perspektywie indywidualnej i kulturowej*, red. J. Miluska i P. Boski, Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN, Warszawa, s. 66-97.
- BUSS D. M. (2001), *Psychologia ewolucyjna*, przekł. M. Orski, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
- BUSS D. M. (2003), *Ewolucja pożądania. Jak ludzie dobierają się w pary?*, przekł. B. Wojciszke, A. Nowak, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.

- COREY G., SCHNEIDER-COREY M. (2000), *Bliskie związki i miłość*, [w:] *Mosty zamiast murów*, red. J. Steward, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 411-427.
- DEAUX K., KITE M. (2002), *Stereotypy płci*, [w:] *Kobiety i mężczyźni: odmienne spojrzenia na różnice*, red. B. Wojciszke, GWP, Gdańsk, s. 354-382.
- DZIURÓWICZ-KOZŁOWSKA A. (2002), *Asertywność – nurty badawcze i różnice międzypłciowe*, „*Nowiny Psychologiczne*”, 3, s. 51-62.
- EAGLY A. H. (1987), *Sex differences in social behavior; A social role interpretation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- EAGLY A. H., WOOD W. (1999), *The origins of sex differences in human behavior: Evolved disposition versus social roles*, „*American Psychologist*”, 54, s. 408-423.
- EPSTEIN S. (1990), *Cognitive-experiential self-theory*. In: L.A. Pervin (ed.) *Handbook of personality. Theory and research*. New York: the Guilford Press.
- FROST L. A., HYDE J. S. (2002), *Metaanalizy w psychologii kobiety*, [w:] *Kobiety i mężczyźni: odmienne spojrzenia na różnice*, red. B. Wojciszke, GWP, Gdańsk, s. 15-47.
- GRISKEVICIUS V., GOLDSTEIN N. J., MORTENSEN C. R., CIALDINI R. B., KENRICK D. T. (2006), *Going along versus going alone: When fundamental motives facilitate strategic (non) conformity*, „*Journal of Personality and Social Psychology*”, 91, 2, s. 281-294.
- KRÓL-FIJEWSKA M. (2005), *Stanowczo, łagodnie, bez lęku*, Wydawnictwo W.A.B., Warszawa.
- KUCZYŃSKA A. (1992a), *Inwentarz do oceny płci psychologicznej*. Podręcznik, Pracownia Testów Psychologicznych PTP, Warszawa.
- KUCZYŃSKA A. (1992b), *Płeć psychologiczna. Podstawy teoretyczne, dane empiryczne oraz narzędzie pomiaru*, „*Przegląd psychologiczny*”, T. XXXV, nr 2, s. 237-247.
- MANDAL E. (2003), *Kobiecość i męskość*, Wydawnictwo Akademickie „ŻAK”, Warszawa, s. 13-23, 41-44, 58-64, 120-145.
- MANDAL E. (2008), *Miłość, władza i manipulacja w bliskich związkach*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- MILUSKA J. (1999), *Przyczyny różnic międzypłciowych. Dylematy i rozstrzygnięcia*, [w:] *Kobiecość – męskość w perspektywie indywidualnej i kulturowej*, red. J. Miluska, P. Boski, Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN, Warszawa, s. 39-65.

- MILUSKA J. (2002), Uwarunkowania jakości relacji między kobietami i mężczyznami, [w:] *Zrozumieć płeć*, red. A. Kuczyńska, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, s. 291-306.
- POPRAWA R. (1998), Jak rozumieć asertywność? Zarys behawioralno-kognitywno-fenomenologicznej koncepcji asertywności, „Przegląd psychologiczny”, 41, 314, s. 217-238.
- POPRAWA R. (2000), Co znaczy być asertywnym?, [w:] *Wspomaganie rozwoju. Psychostymulacja i psychokorekcja*, T. 2, red. B. Kaja, Wydawnictwo Uczelniane WSP w Bydgoszczy, Bydgoszcz.
- RAJANG J. (2008), *Dojrzewanie do asertywności. O wybranych uwarunkowaniach*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz.
- ROGÓRZ A. (2013), „Asertywność w heteroseksualnych związkach formalnych i nieformalnych a płeć psychologiczna partnerów”. Nieopublikowana praca magisterska, przygotowana w Instytucie Psychologii Uniwersytetu Wrocławskiego pod kierunkiem A. Kuczyńskiej.
- ROSENHAN D. L., SELIGMANN M. E. P. (1994), *Psychopatologia*, Polskie Towarzystwo Psychologiczne, Warszawa.
- RYŚ M. (2012), Czy kobiety są bardziej empatyczne i mniej asertywne niż mężczyźni? Badania małżonków, „Kwartalnik Naukowy”, 4(12), s. 113-126.
- SĘK H. (1988), Rola asertywności w kształtowaniu zdrowia psychicznego. Ustalenia teoretyczne i metodologiczne, „Przegląd Psychologiczny”, 3, s. 787-808.
- STRAŚ-ROMANOWSKA M. (2005), Jakość życia w świetle założeń psychologii zorientowanej na osobę, [w:] „Koloqwia Psychologiczne”, nr 13, pt. Jakość życia w badaniach empirycznych i refleksji teoretycznej, red. M. Straś-Romanowska, K. Lachowicz-Tabaczek, A. Szmajke, s. 261-274.
- ŚWIATLY A. (2013), Znaczenie asertywności dla zadowolenia ze związku partnerskiego. Nieopublikowana praca magisterska, przygotowana w Instytucie Psychologii Uniwersytetu Wrocławskiego pod kierunkiem A. Kuczyńskiej.
- WOJCISZKE B. (2010), *Psychologia miłości*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
- WOJCISZKE B. (2009a), Kobiety i mężczyźni: psychiczne zróżnicowanie płci, [w:] *Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej*, red. J. Brzeziński, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa, s. 418-454.
- WOJCISZKE B. (2009b), Asertywność, [w:] *Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej*, red. J. Brzeziński, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa, s. 272-273.

Alicja Kuczyńska

PSYCHOLOGICAL GENDER AND ASSERTIVENESS IN CLOSE RELATIONSHIPS

Keywords: relationships, psychological gender, assertiveness, gender.

The aim of the research was to answer three research questions. The first referred to the frequency with which women and men in close relationships are assertive towards each other, the second was connected with discovering the role of psychological gender in this type of behaviour, and the third was about the consequences of such behaviour on the level of satisfaction with an intimate relation. The research comprised 60 couples (120 individuals). Three self-descriptive instruments were used: the author's own design, a Questionnaire of Assertive Behaviour in Relationships, the Bem Sex-Role Inventory by A. Kuczyńska and the Love Questionnaire by B. Wojciszke. The research shows, among others, that women express requests and expectations towards their partners as well as negative opinions more often, while men, more often than their partners, present excessive submissiveness. There was no connection between femininity and assertive behaviour, while masculinity was feebly, but importantly connected with expressing requests and expectations by women and presenting excessive submissiveness by men. The less frequently women presented excessive submissiveness and strategies of avoiding conflicts, the bigger was the satisfaction with the relationship for both women and men. The more frequently women express their requests and expectations towards their partners, the more satisfied with the relationships they and their partners are. The results of the research were interpreted in relation to modern theories and results of earlier research.